

KOMIL INSONNI VOYAGA YETKAZISHDA MA’NAVIY TARBIYANING AHAMIYATI

S.K.Yernazarova

f.f.f.d., dosent v.v.b.

Ajiniyoz nomidagi NDPI.

Annotatsiya. Bu maqolada ma’naviy tarbiyaning bosh maqsadi, ma’naviy tarbiyaning yo‘nalishlari, aniq tashkiliy va uslubiy shakllari, ular orasida mehnat tarbiyasi, axloqiy, estetik, siyosiy, huquqiy tarbiya, shaxs va jamiyat manfaatlarini uyg‘unlashtirish alohida o‘rin tutishi ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: Komil inson, jamiyat, ma’naviy tarbiya, vatanparvarlik mehnatsevarlik, ma’suliyat, burch.

Abstract. In this article, the main goal of spiritual education, the directions of spiritual education, specific organizational and methodological forms, among them labor education, moral, aesthetic, political, legal education, the harmonization of individual and society's interests have a special place. 'shown.

Key words: Perfect person, society, spiritual education, patriotism, hard work, responsibility, duty.

Mustaqillikga erishganimizdan keyingi davirda ma’naviyatning shakllanishi va rivojlanishi davom etmoqda, u mustaqil taraqqiyotimiz bilan uzviy bog‘liqdir. Zero, taraqqiyot va ma’naviyat bir-birini taqozo etuvchi dialektik mushtaraklikdir. Ammo mustaqillik ma’naviyati ziddiyatli geosiyosiy muhitda rivojlanmoqda. Jamiyatda sodir bo‘layotgan jarayonlar, san’at va madaniyat rivojlanishi, ijtimoiy taraqqiyotning barcha yo‘nalishlari, demokratlashish, fuqarolik institutlari rivojlanishi jamiyat a’zolarining ma’naviy-madaniy saviyasiga, ma’naviy tarbiyasiga, jamiyatdagi ma’naviy muhitga bog‘liq.

Inson tarbiyasi oilada bolaga kundalik, oddiy bilimlar berishdan boshlab, bog‘cha, maktab, kollej, oliy o‘quv yurti, mehnat jamoasi saboqlarigacha hamda uning ongiga OAV va jamiyat institutlari ta’siri ko‘rinishida butun umr bo‘yi davom etadi.

Bugun ommaviy madaniyatga nisbatan odamlarda to‘g‘ri munosabatni shakllantirish uchun uning barcha ijobiy va salbiy jihatlarini xolis o‘rganib, tarbiya jarayonida hisobga olish lozim. Ayniqsa mamlakatimizda tub islohotlar amalga oshirilishi, o‘rta sinf shakllanishi, jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvimizning yildan yil tezlashuvi madaniyat masalalari dolzarbligini kuchaytirmoqda.

Bugungi kunda butun dunyo miqyosida diniy – ekstremizm, xalqaro terrorizm, radikal millatchilik ulkan ma’naviy va siyosiy taxdidga aylanmoqda. Prezident Sh.Mirziyoev to‘g‘ri ta’kidlaganidek: “hozirgi vaqtda dunyo miqyosida hukm surayotgan tahlikali vaziyat, siyosiy va iqtisodiy inqirozlardan tashvishga tushayotgan birorta davlat yoki jamiyat yo‘q desak, hech qanday mubolag‘a bo‘lmaydi. Ayniqsa, xalqaro terrorizm, ekstremizm, narkotrafik, diniy qarama-qarshilik, noqonuniy migratsiya, odam savdosi, ekologik muammolar, ayrim mintaqalarda iqtisodiy nochorlik, ishsizlik, qashshoqlik kuchayib borayotgani butun insoniyatni qattiq xavotirga solmoqda”. [1,3b.]

Ma'naviy tarbiyaning bosh maqsadi – insonga o'zligini anglatishdir. Ma'naviy tarbiyaning ko'plab yo'nalishlari, aniq tashkiliy va uslubiy shakllari bor. Ular orasida mehnat tarbiyasi, axloqiy, estetik, siyosiy, huquqiy tarbiya, shaxs va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirish alohida o'rin tutadi. [4,324 b.]

Mehnat tarbiyasi ma'naviy tarbiyaning ajralmas qismi, o'zagidir. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezident Islom Karimovning quyidagi so'zlari ma'naviy tarbiyadan biz nimalar kutayotganimizni, uning jamiyat ravnaqidagi ahamiyatini yaxshi ochib beradi: "Har bir insonning, ayniqsa, endigina hayotga qadam qo'yib kelayotgan yoshlarning ongiga shunday fikrni singdirish kerakki, ular o'rtaga qo'yilgan maqsadlarga erishish o'zlariga bog'liq ekanini, ya'ni bu narsa ularning sobitqadam g'ayrat-shijoatiga, to'la-to'kis fidokorligiga va cheksiz mehnatsevarligiga bog'liq ekanligini anglab yetishlari kerak. Xuddi shu narsa davlatimiz va xalqimiz ravnaq topishining asosiy shartidir". [2,49 b.]

Mehnat deganda faqat jismoniy mehnat emas, aqliy mehnat ham tushuniladi. Yosh bola uchun jismoniy mehnat ota-onasiga, uy-ro'zg'or yumushlariga qarashishdan tashqari sport va jismoniy tarbiya bilan shug'ullanishdir. Bu bolaning sog'lom o'sishi qatorida unga qiyinchiliklarni yengishni o'rgatadi. Islom Karimovning quyidagi fikri ma'naviyat va iroda munosabatini tushunishda muhim ahamiyatga ega: "Bu hayotda odam ba'zan o'zini yo'qotib qo'yadigan murakkab muammolarga duch keladi. Keskin vaziyatdan chiqishning iloji yo'qdek tuyuladigan holatlar bor. Shunday paytda, ishda va hayotda, jamiyatda og'ir savdolarga duch kelganda kim o'zini yo'qotmasligi mumkin? O'ylaymanki, birinchi navbatda o'z kuchiga ishongan, ruhiy dunyosi ma'naviy olami baquvvat bo'lgan odamgina bunday vaziyatdan yorug' yuz bilan chiqa oladi. Ma'naviy boylik shunday paytda odamga katta kuch va madad beradi.

Shu ma'noda, insonning ma'naviyati yuksalishi bilan uning irodasi ham kuchayib boradi, desak, yanglishmagan bo'lamiz. Iroda – bu aslida mustahkam ishonch demakdir. Irodasi baquvvat odam o'ziga ishonadi va har qanday murakkab vazifani ham o'z zimmasiga olishdan qo'rqmaydi." [3,122 b.]

Xalqimiz dangasalik kabi illatlarni qat'iy qoralab, insonlarni halol risq topish yo'lida harakat qilish va chin ixlos bilan mehnat qilib hayot kechirishga chaqiradi. Ular «harom bor joyda - sotqinlik, adolatsizlik bor joyda – jabr, yolg'on bor joyda – to'hmat bo'ladi», deb keltirgan. Qoraqalpoq xalqining buyuk shoiri Berdaq ham yoshlarni mehnat qilishga, halol rizq topishga chaqirib, Mehnatsiz dunyo izlama, Jonni o'tga yoqadur, deydi.

Ma'naviy tarbiyaning maqsadlaridan biri insonning ko'ngil va aql dunyosini muvozanatga keltirish, uni nafs va hirs domiga tushib qolishdan asrashdir. Yassaviy hikmatlarida: «Nafsim meni yo'ldan urib xo'r ayladi, telmurtirib xaloyiqqa zor ayladi». Bundan ko'rinib turibdiki, nafs – insonning eng asosiy dushmani. Uni mag'lub qilmay turib, komillikka erishib bo'lmaydi. «Nəpsin uraday ashqanı, - Абырайымың qashqanı» (Nafsini uradek ochgani, Obro'sini qochgani), deydi Berdaq. [5,83 b.]

Ma'naviy tarbiyaning barcha yo'nalishlarida, xususan axloqiy tarbiyada vatanparvarlik mehnatsevarlikka, ma'suliyatga, burch va vijdon amriga aylansagina ro'yobga chiqishi mumkinligiga e'tiborni qaratish lozim. Bolaning axloqiy tarbiyasiga ota – onalar va kattalarning xulq atvori sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Axloqiy tarbiyada axloqqa zid g‘oyalarga nisbatan murosasizlik qilinishi, ma’naviy immunitet shakllanishiga yetarlicha e’tibor qaratilishi shart. Yolg‘on, hasad, nafs, hirs, fahsh, o‘g‘rilik, zo‘ravonlik, qotillik, xoinlik, xudbinlik va shu kabi insonning asl tabiatiga zid g‘oyalar, tushunchalar inson va jamiyat hayotida salbiy rol o‘ynaydi, ma’naviyatni ich – ichidan yemiradi.

Estetik tarbiya ma’naviy tarbiyaning muhim yo‘nalishlari va shakllaridan biridir. U insonda go‘zallikka, olamni “go‘zallik qonunlari bo‘yicha” qayta yaratishga intilishni tarbiyalaydi. Estetik tarbiya insonga haqiqiy go‘zallikning mohiyati, mazmuni to‘g‘risida xolis va ijobiy, musbat bilimlar berib, go‘zallikka intilish ehtiyojini o‘stirmog‘i, haqiqiy go‘zallikni insonning idealiga aylantirmog‘i lozim.

Siyosiy madaniyat yuksalishi O‘zbekistonda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim shartlari sirasiga kiradi. Shu sababdan ma’naviy tarbiya tizimida siyosiy tarbiyaga juda katta e’tibor qaratilmoqda. Siyosat va huquqning hozirgi davrdagi ahamiyati ortib bormoqda, chunki u bevosita inson va jamiyat taraqqiyotiga boshqa institutlarga nisbatan kuchliroq ta’sir ko‘rsatadi.

Insonning ongi, tafakkuri uning uchun birinchi mohiyatli belgi ekan, globallashuv, internet va virtual voqelik kengayishi sharoitida ma’naviy tarbiya avvalo inson ongi, tafakkurini yanada rivojlantirishga, yuksaltirishga xizmat qilishi kerak. Ong murakkab, ko‘pqavatli tuzilmaga ega. Uning poydevorini insoniy tuyg‘ular: uyat, or-nomus, mehr, go‘zallikdan, mardlik va jasoratdan zavqlanish, yaxshilikdan quvonish, yomonlikdan azoblanish, o‘zi nojo‘ya yoki nohaq ish qilib qo‘ysa, xijolat chekish, vijdonan qiynalish, yaxshi ishdan mamnun bo‘lish, haqiqatga, adolatga intilish kabi tuyg‘ular faqat odamlarga xos. Ular ma’naviyatning ijaralmas qismidir.

Umuman olganda «ma’naviyat» so‘zining o‘zi ham ma’no, mazmun degan ma’noni anglatib, har bir yosh ma’noli bo‘lishi lozim, so‘zida ma’no yo‘q kishini xalqimiz hurmat qilmaydi. Bir so‘zi tug‘ri bo‘lmagan kishini ikki yuzlamachilik qilsa uni ma’nosiz, yani ma’naviy cheklangan jamiyat uchun xavfli odam deb xisoblagan. Shu sababdan Ajiniyoz bobamiz «Yaxshining har so‘zi ma’naviyat toji, Yomonning bir so‘zi zahardan achchiq» deb baholagan. Demak, ma’naviyat tarbiya-nodanlikga qarshi kurash.

Ta’lim-tarbiya muassasalarining, ma’naviy tarbiyaning, ma’naviyat va ma’rifat barcha bo‘g‘in tashkilotlarining asosiy vazifalaridan biri ma’naviy tahdidlarga, mafkuraviy kurashga, axborot xurujiga qarshi turish qatorida odamlarda, ayniqsa yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishdir. Bunga odamlarning dunyoqarashi, bilimlari boyishi, asl milliy va umuminsoniy qadriyatlarini o‘zlashtirishi asosida erishiladi.

Xulosa urnida shuni aytish lozimei mamlakatimizda amalga oshirilayotgan milliy qadriyatlarni qayta tiklash, barkamol avlodni komil inson qilib tarbiyalash, milliy o‘zlikni anglashda amalga oshirilayotgan ishlarning biri ekanligidan kelib chiqib, komil insonni voyaga yetkazishda ma’naviy tarbiyaning yo‘nalishlari, aniq tashkiliy va uslubiy shakllari tahlil qilindi va inkon qadar ularni asoslab ko‘rsatishga harakat qilindi. Milliy ma’naviyatimizni biz himoya qilishimiz lozim, milliy ma’naviyatimiz esa bizni yot ta’sirlardan himoya qiladi, o‘zligimizni saqlab qoladi.

Jamiyat rivojlangani sayin komil insonga qo‘yiladigan talablar ortib, boyib boraveradi.

Foydalangan adabiyotlar.

1. Mirziyoev Sh.M. Vatanimiz taqdiri va kelajagi yo‘lida yanada hamjihat bo‘lib, qat’iyat bilan harakat qilaylik. Xalq so‘zi, 2017 yil 16 iyun.

2. Karimov I.A. O‘zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, mafkura. I-jild.Toshkent. - O‘zbekiston, 1996. 49-b.

3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. -Toshkent. Ma’naviyat, 2008, 122-b.

4. Erkaev A. Ma’naviyatshunoslik. 2-kitob. Toshkent, -Ma’naviyat. -2018., 324-b.

5. Berdaq таңламалы шығармалары. Nөkis, -Qaraqalpaqstan. 1987. 83-bet.